

- Değini . Views -

Nietzsche'nin "Üstinsanı" ile Jim Jarmusch'un "Zombileşen İnsanın" Karşılaşması

Berna Akçağ

Emre'ye...

"İnsanı büyük yapan onun bir amaç değil, bir köprü olmasıdır: insanın sevilebilecek yanı bir öteye geçiş ve bir batış olmasıdır." diyen Nietzsche üstinsan fikrini geliştirirken insanın hayvan ile üstinsan arasında gerilmiş bir ip olduğunu düşünür. İnsan, bir köprüdür ve bu köprü bir amaç değil üstinsanın aracı konumundadır. Üstinsan ulaşılamaz bir zirve değildir, aksine en saf haliyle insanı kendisine çağıran umudun şarkısıdır. Olağandan uzaklaşıp olağandışının heyecanına ulaşmaktır. Kendi sesini arayan, hikâyesinin peşindeki münzevidir.

"Ölüler Ölmez" (The Dead Don't Die) (2019) filmiyle yönetmen Jim Jarmusch, insan ile üstinsan arasında kalan izleyicisine sinematografik bir alan açarak yeni seçenekler sunmuştur. Film "Ölüler Ölmez" mottosuyla kinayeli bir şekilde yaşam ile ölüm arasındaki çatışmayı gözler önüne sermiştir. Ruhunu kaybetmiş zombi insanlar ve nefes alan -sözde yaşayan- insanlar arasında ince bir çizgi olduğunu gösteren Jarmusch, tıpkı "Tanrı öldü!" diyen Nietzsche gibi "yaşayan insan öldü!" diyerek dramatik, bir o kadar da fantastik sonumuzun filmi çekmiştir.

"Kaç dostum, yalnızlığına! Orman ve kaya seninle birlikte saygıyla susmayı bilirler. O sevdiğin geniş dallı ağaca benze yine..." diyen Nietzsche Zerdüş'te doğaya kaçışın, telaşın, yaratılmış hikâyelerin içinden sıyrılmanın, dinginliğin, bilgeliğin sırrını bizlere vermeye çalışmıştır. Jarmusch ise oluşturduğu kurgu ile Zerdüş'ü, Hermit Bob karakteriyle dünyanın sonunu izleyen, ne yaptıklarını bilmeyen ruhsuz insanların son şahidi haline getirmiştir.

Burada Jarmusch'un amacı, yaşadığını zanneden insanlığa bir balyoz etkisi yaratmaktır. Oluşturduğu dünyada hedonist insan yapısını, bitmek bilmeyen bir yok oluşun metaforu haline getirmektedir. İnsanın kanaatler ve aşkın çerçevelerle sınırlandırılmış hayatını mizahi bir dille anlatan Jarmusch, "Beni anlamıyorlar; ben bu kulakların dinleyeceği ağız değilim." diyen Zerdüş'e karşılık "Ölüler Ölmez" diyerek, yaşamayı bilmeyen insanlığa bir köprü kurmuş ve meydandan çekilmiştir. Hayalet bedenler, ruhlarını kaybetmiş insanlar kurgusunu "nefes alan insanın" yok oluşunu, belirlenmişliğin çerçevesinden yansıtmıştır.

"Seni öldürmeyen şey güçlendirir." düşüncesiyle Nietzsche tecrübe ve deneyimin hayatta kalmak için en güçlü motivasyon kaynağı olduğunu, ne olursa olsun hayata bu doğrultuda bakarak kendi "ben"imizle karşılaşma ihtimalimize vurgu yapar. Üstinsan çok uzaklarda değildir, insanı sürekli takip eden bir gölgedir o... Jarmusch bunu fark etmiş olacak ki tek gölgesi olan insan, Bob karakterine yaşama fırsatı sunmuştur. Ölülerin zombileşmesiyle, duyan ama dinlemeyen, bakan ama göremeyen, var olan ama yaşamayan insanın gerçeğini dile getirmiştir. Bu noktada Nietzsche ve Jarmusch "insanına" yeni bir seçenek lazımdır.

Bu seçenek, durmadan değişen bir tinin dedektifi gibi, yaşamın ve zamanın belirleyicisi olan "üstinsanda" aranmalıdır.

Yaratılan zombi insanıyla da antagonistik bir yapı oluşturulmuş, karakterler kendi kendilerinin engelleri haline gelmiştir. Ölmek yetmez artık, yok olmak için kafanın kesilmesi, kül haline dönüşmek gerekmektedir. Geri dönüşü olmayan bu noktada hem filmin hem de insanlığın sonu gelmiştir artık.

Nietzsche'nin "Gerçekten kül olmadan kendinizi nasıl yenileyebilirsiniz." sözünü hatırlayacak olursak insanlığın küllerinden yeniden doğması gerektiğini, kendisini acilen fark ederek -zombileşmeden- üstinsana evrilmesi gerektiği mesajı çok açıktır.

Filmin en dikkat çekici yanlarından biri de hayvanların böyle bir ortamdan kaçmaları, ortadan kaybolmalarıdır. *Bob* karakterinin dürbünle zombilerin dünyasını izlerken hayvanların ormana doğru kaçışlarını görmesi ve "Dünyama Hoşgeldiniz!" demesi de akla Zerdüş'ün hayvanlarla olan ilişkisini getirmektedir. Zerdüş'e göre hayvanlar saf bir yaşamın kendi hattındaki yolcularıdır. Kimse kimseye hesap sormaz, doğal akış içerisinde her canlı hayatta kalmaya çalışır sadece, taa ki "insan hayvanı" ortaya çıkana kadar... Zerdüş'e göre insan hayvanı öyle garip bir canlıdır ki geliştirdiği tepkisellik üzerine tüm eylemlerini "hayır" diyebilmek için oluşturmuştur. Etken olmaktan çok edilgen yapıda duran, ancak; sorumluluğu asla üzerine almayan bir bakıma sahte ahkâm kesicidir. Bunun en büyük örneğini de filmin başında *Farmer Miller* karakterinin tavuklarının *Bob* tarafından çalındığını iddia etmesiyle görmekteyiz. Bu, insanın geliştirdiği ve Nietzsche'nin de belirttiği güçsüzlüğün sahte ahlaka çevrildiği öfkenin kurnazlığıdır. Köle ve soylu ilişkisidir. Filmin sonlarında *Miller'in* zombiler tarafından katledilmesi de *Bob'un* onun bu hazin sonunu izlemesi de hakiki intikamın bir sonucudur.

Nietzsche'ye göre, insanın en büyük isteği "güçlü" olmaktır. Güç bu filmde hayatta kalmaya çalışmaktır ve bunu başarabilen sadece *Bob'dur*. İnsanın güçsüzlüğünü ise ölümle gösteren Jarmusch bir bakıma kendisiyle de dalga geçmektedir. Son sahnelerde her şeyi bilen, yaratan Tanrı gibi Jarmusch'da filminin adeta Tanrısı haline dönüşmüştür. Oyuncular kendi aralarında konuşurken filmin sonunun kötü biteceğini Jarmusch'un verdiği sınırlı bilgiyle tahmin etmektedir. Ancak Jarmusch yapı söküme uğrattığı senaryosunda çok bilen Tanrı rolünün karşısına hesaplanmamış bir son yaratarak uzaylı İskoç *Zelda Winston* karakterini yerleştirmiştir. Anlaşılacağı gibi amaç insanın acizliğine vurgu yaparak onu kanaatler rüyasından uyandırarak şok etkisi yaratmaktır. *Zelda* tabiri caizse damdan düşer gibi filme dâhil olmuştur. Herkes tarafından merak edilen, ilginç biridir. Yaptığı iş dolayısıyla esrarengiz aynı zamanda ürkütücü bir görünüme sahiptir. Buda heykeliyle olan ritüeli ve belindeki kılıcıyla zombi kentine hazırlıklı gönderildiği kesindir. Uyanmış, idrak etmiş, bilinçlenmiş anlamına gelen Buda'yla ilişkisi ise tesadüf olamayacak kadar anlamlıdır.

Klişeleşmiş kahraman ideasının dışında ruhlarını satmış, zombileşen insanlar, Nietzsche'nin de dediği gibi "çirkin hakikatlerdir." ancak, "...hakikat bizi öldürmesin diye sanata sahibiz." Bu ayrıcalığı elde eden insan sinemayı, hayatı tecrübe edebileceği bir deneyim alanı olarak görmelidir. Ne büyük bir fırsattır ki bu, çirkinine ya da güzele zahmetsizce ulaşabilme imkânı sunar. Afallatıcı bir etkiyle, insanı zombileşen insan üzerine düşündürür ve yorum yapmaya yönelir.

"Tanımak, anlamak, harekete geçmek gerekir. Dünya hayal kurmak için değil, başka bir şekle dönüştürmek içindir." diyen Spinoza, varoluşun asıl basamağının (*potentia agendi*) "varolma kudreti"nin, eyleme geçmenin varolma gücünü arttıran yegâne deneyim olduğunu düşünür. Bu açıdan sinemayı, virtüel yönümüzün bir uzantısı, aynı zamanda da izleyicisine yeni alanlar açan varolma kudretimizi arttırıcı bir motivasyon kaynağı olarak görebiliriz. Üstinsana ulaşmaya çalışan insan için olağanüstü bir seçenektir sinema.

Gilles Deleuze felsefi kavramlar için "Birbirine uymayan parçalanmış bütünlerdir, zira kenarları çakışmaz. Bir yapboz oluşturmaktan çok zar atımlarından doğarlar." der. Böyle bir düşüncenin birbiriyle alakasız gibi görünen birçok kavramı bir araya getirebilen felsefe ve sinema birlikteliğini sağlaması kaçınılmazdır. Yıkım tekrar tekrar inşayı sağlar. Bu da yaratılmış hikâyelerin dışına çıkmayı, yaşamayı, nefes almayı...

Nietzsche ve Jarmusch birlikteliği de “üstinsan”, “zombileşen insan” kavramları da bu yıkımların birer ürünüdür. İkisi de hayata, yaşama yönelik yeni kıvrımlar yaratarak yorum katmışlardır ve ikisi de yaratıcı, afallatıcı, çarpıcı kâşif filozoflardır.

Ve inanıyorum ki Nietzsche hayatta olsaydı aynı Jarmusch gibi

“Tanrı öldü!, İnsan da öldü! Ama ölümler ölmüyor!” diyerek çatışmayı tekrar alevlendirirdi.

Kaynakça

- Deleuze. Gilles (2010). *Nietzsche ve Felsefe*, çev: Ferhat Taylan, İstanbul: Norgunk.
- Deleuze. Gilles (2000). *Spinoza Üstüne On Bir Ders*, çev: Ulus Baker, Ankara: Öteki Yayınevi.
- Jarmusch. Jim (Yönetmen). (2019). *(The Dead Don't Die) Ölümler Ölmez*, [Film]. İsveç, ABD.
- Lemm. Vanessa (2009). *Nietzsche'nin Hayvanları*, çev: Volkan Ay, İstanbul: Gram Yayınları.
- Nietzsche. W. Friedrich (2016). *Böyle Söyledi Zerdüşt*, çev: Mustafa Tüzel, İstanbul: İş bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche. W. Friedrich (2015). *Her Şey Dökülmüş Müydü Kelimelere?*, İstanbul: Zebelin.